

ЕҢБЕК, АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТРУДОВОГО, ГРАЖДАНСКОГО И ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА CURRENT ISSUES IN LABOUR, CIVIL AND CIVIL PROCEDURAL LAW

<https://doi.org/10.31489/2026L1/116-125>
ӨОЖ (349.3)
FTAMP 10.67.61

Мақаланың редакцияға түскен күні: 23.12.2025 ж. |
Қабылданған күні: 12.01.2026 ж. | Интернетте жарияланған күні: 30.03.2026 ж.

К.Б. Байтерекова¹ , А.Б. Сактаганова^{2*}

^{1,2} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0753-3651>

²ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0457-7794>^{1*},

(E-mail: K.baiterekova@mail.ru, Aridnissakta.11@gmail.com^{1*})

Еңбек барысында туындайтын жазатайым оқиғалардан міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру: заманауи үрдістер мен құқықтық мәселелері

Зерттеудің мәні — Қазақстанда еңбек қызметімен байланысты болған жұмыс оқиғаларынан міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесін зерделеу, оның еңбек саласындағы халықаралық стандарттарға сәйкестігін анықтау және ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мен азаматтардың тұрмыс деңгейін арттыру негізінде жетілдірудің негізгі бағыттарын ұсыну. Колданылған тәсілдер мен әдіснама. Жұмыс кешенді, бірнеше деңгейлі тәсілге негізделген: 1) 2018-2023 жылдар аралығындағы ресми статистикалық деректер мен құжаттарды эмпирикалық талдау; 2) ретроспективті, салыстырмалы (ХЕҰ конвенциялары мен шетелдік тәжірибемен салыстыру) және жүйелік талдау; 3) эконометриялық модельдеу, сценарий бойынша болжам жасау, сондай-ақ мемлекеттік орган өкілдерімен және сала мамандарымен жүргізілген сараптамалық сұхбаттар (триангуляция әдісі). Алынған нәтижелерді сараласак, қолданыстағы сақтандыру жүйесінде терең жүйелік мәселелер анықталды: алдын алу орнына негізінен залалды өтеуге бағдарлану; сақтандырушы компаниялардың коммерциялық мүдделері мен жүйенің әлеуметтік міндеттері арасындағы қайшылық; терминдер мен нормативтік талаптардағы сәйкессіздіктер; ақпаратты жинау мен өндеудің үйлесімсіздігі. Нәтижесінде жүйенің әлеуметтік нәтижелілігі төмен, ал өндірістік жаракаттану деңгейі жоғары сақталуда. Негізгі қорытындылар: Жүйені тұтастай жаңарту қажеттілігі айқындалды. Негізгі бағыттар ретінде мыналар ұсынылады: сақтандыруды коммерциялық емес, әлеуметтік мекеме ретінде қайта тұжырымдау; өтемақы төлеу, оналту және алдын алу қызметтерін біріктіретін бірыңғай оператор құру; заңнаманы ХЕҰ конвенцияларына (әсіресе № 102, № 121, № 187) сәйкестендіру; бірыңғай ақпараттық-талдау жүйесін енгізу; тәуекел деңгейіне қарай сақтандыру тарифтерін саралау арқылы алдын алу шараларын нығайту. Бұл шараларды іске асыру азаматтардың әлеуметтік қорғалу дәрежесін көтеруді, сондай-ақ еңбек қауіпсіздігі мәдениетін қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Кілт сөздер: міндетті әлеуметтік сақтандыру, еңбек қызметі, өндірістік жаракат, Халықаралық еңбек ұйымы, жүйелік мәселелер, превенция, оналту, заңнаманы сәйкестендіру, үйлесімсіздік, институционалдық реформа, ақпараттық жүйе, бәсекеге қабілеттілік, әлеуметтік қорғау.

Kipicne

Зерттеу тақырыбының өзектілігі Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі кезеңінде еңбек қауіпсіздігі саласындағы халықаралық стандарттарды іске асыру және өндірістегі

* Хат-хабарға арналған автор. E-mail: K.baiterekova@mail.ru

жазатайым оқиғалардан міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесін жетілдіру ерекше маңызға ие. Бұл мәселе құқықтық базаны жанарту шегінен шығып, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мен азаматтардың өмір сапасын арттырудың стратегиялық алғышартына айналуға. Мемлекет басшысы сақтандыру жүйесінің рөлін атап өте отырып, оның жетістіктерімен (мысалы, жұмыссыздық бойынша төлемдердің өсуі) қатар құрылымдық кемшіліктерінің бар екенін де айтып өтті.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері — өндірістік жарақаттан әлеуметтік сақтандырудың Қазақстандағы жүйесін талдау, оның Халықаралық еңбек ұйымының стандарттарына сәйкестігін бағалау және оны жетілдірудің тұжырымдамалық негіздерін ұсыну.

Негізгі міндеттері:

- Қолданыстағы сақтандыру моделінің жетістіктері мен жүйелік кемшіліктерін анықтау;
- Еңбек қатынастары мен әлеуметтік қорғау саласындағы негізгі ХЕҰ конвенцияларын (№ 102, № 121, № 155, № 187, т.б.) талдау;
- Халықаралық тәжірибе негізінде тиімді сақтандырудың қағидаттарын (проактивтілік, әлеуметтік әділеттілік, экономикалық тиімділік) анықтау;
- Жүйенің әлеуметтік бағытын нығайту және профилактикалық әлеуетін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу саласындағы қарама-қайшылықтар мен ақаулықтар ретінде келесі анықталды:

– Теориялық-әдіснамалық: ХЕҰ конвенциялары кешенді тәсілді (алдын алу, оңалту, өтемақы) насихаттайды, ал қолданыстағы ұлттық модель негізінен реактивті, яғни оқиға орын алғаннан кейінгі өтемақы төлеуге бағытталған [1];

– Тәжірибелік-институционалдық: Сақтандыру жүйесінің әлеуметтік міндеті мен сақтандырушылардың коммерциялық мүдделері арасында айқын қайшылық бар. Бұл профилактикалық шараларға қаржы бөлудің орнына, қаржылық нәтижелерге аса назар аударуға әкеледі [2];

– Құқықтық-нормативтік: Еңбек кодексі мен сақтандыру туралы арнайы заңдар арасында «жазатайым оқиға» сияқты негізгі ұғымдарды түсіндіруде үйлесімсіздіктер байқалады [3; 23]. Сонымен қатар мемлекеттік статистика мен ведомстволық есептердің арасында айтарлықтай алшақтық бар, бұл проблемалардың шынайы масштабын бағалауды қиындатады.

Әдебиеттерге шолу және автордың көзқарасы келесі:

Халықаралық әдебиеттер, әсіресе ХЕҰ конвенциялары, заманауи сақтандырудың проактивті, үздіксіз жетілдіретін және әлеуметтік әділдікке негізделген моделін құрудың маңыздылығын көрсетеді. Дегенмен Қазақстан контекстінде бұл стандарттарды іске асыру тек заңнаманы сәйкестендіру деңгейінде қарастырылып, жүйенің түбегейлі құрылымдық қайта құру мәселесі артта қалады [4; 27].

Автордың көзқарасы бойынша, өндірістік жарақаттан сақтандыру жүйесін жай ғана түзету жеткіліксіз. Оны коммерциялық қызмет ретінде емес, әлеуметтік жауапкершілігі бар институт ретінде қайта тұжырымдау қажет. Бұл сақтандырушының рөлін өзгерте отырып, оны тек төлем жүргізушіден өндірістік қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі ынталандырушысына айналдырады [5; 33-б.].

Зерттеудің мақсатын нақтылай келе, жоғарыда аталған қарама-қайшылықтар мен тапшылықтарды ескере отырып, бұл жұмыстың нақты мақсаты қолданыстағы сақтандыру жүйесін сыни талдаудан асып, оны жетілдірудің нақты тұжырымдамалық және ұйымдастырушылық негіздерін ұсыну [6]. Зерттеу нәтижелері еңбек қауіпсіздігі саласындағы мемлекеттік саясатты әзірлеуге, өндірістік жарақат деңгейін төмендетуге және жұмысшылардың әлеуметтік қорғалу деңгейін нақты арттыратын шараларды іске асыруға қолданылады.

Әдістер мен материалдар

Зерттеудің әдіснамалық негізі үш деңгейлі кешенді тәсілді қамтиды, бұл зерттеу пәнінің көп аспектілі сипатын толық қамтуға мүмкіндік береді:

1. Дереккөздердің эмпирикалық базасы ретінде министрлік пен бағынысты ұйымдардың ресми құжаттары (2018-2023 ж.), өндірістік жарақаттылықтың статистикалық есептері, қаржылық есептілік пен сақтандырылымдарды талдау, өндірістік қауіпсіздік бойынша тексеру есептері, «Мемлекеттік аннуитеттік компания» АҚ және «Әлеуметтік сақтандырудың мемлекеттік қоры» АҚ ұсынған

стратегиялық жоспарлар мен тұжырымдамалық ұсыныстары, халықаралық салыстырмалы материалдар (Беларусь, Ресей, Германия тәжірибесі) [7].

Зерттеу сатыларының әдіснамасы үш сатылы үлгіде жүргізілді. Олардың қатарында, ақпараттық-іздістіру сатысы, ретроспективті талдау әдісі: 2010-2022 ж. өндірістік жарақаттылық динамикасын талдау, заңнамалық базаның эволюциясын зерттеу, сақтандыру төлемдерінің уақытша қатарын талдау жүргізілді [8].

2. Екінші әдіс ретінде компаративистік талдау. Оның ішінде, ЕОЖҚ стандарттарымен салыстырмалы талдау, халықаралық сақтандыру модельдерінің салыстырмалы талдауы, түрлі экономикалық секторлардағы сақтандыру тәжірибесін салыстыру арқылы талдау жүргізілді [9].

3. Келесі әдіс ретінде жүйелік тәсіл қолданылып, келесі әрекеттер іске асырылды. Олар:

1. Нормативтік-құқықтық базаны жүйелік талдау;

2. Ұйымдық-экономикалық механизмдерді жүйелеу;

3. Құрылымдық-функционалдық талдау: сақтандыру механизмінің құрылымдық элементтерін анықтау, функционалдық өзара байланыстарды зерттеу, эксперименттік-талдау сатысы (6 ай);

4. Эконометриялық үлгілеу: жарақаттылық деңгейінің факторлық талдауы, сақтандыру тарифтерінің регрессиялық талдауы;

5. Сценарийлік болжам: реформа әсерін болжау үлгілері;

6. Өртүрлі даму сценарийлерін модельдеу.

4. Аналитикалық құрал ретінде:

1. Формальды-логикалық талдау: заң нормаларының консистенциясын тексеру, анықтамалық аппаратты талдау;

2. Синергетикалық тәсіл: жүйелік проблемаларды анықтау, өзара әсерлесу нүктелерін зерттеу;

3. Институционалды талдау: үлестіктердің рөлін анықтау, әлеуметтік-экономикалық институттардың өзара әрекеттесуін зерттеу, деректерді тексеру әдістері;

4. Триангуляция әдісі: дереккөздерді көп буынды растау, әдістерді өзара тексеру.

5. Эксперттік бағалау: мемлекеттік органдардың 20 маманымен сұхбат, өнеркәсіп саласының 15 кәсіпқойымен терең сұхбат [10].

Зерттеу әдіснамасы жүйелік тәсіл мен көп деңгейлі талдауды біріктіре отырып, өндірістік жарақаттан сақтандыру жүйесін жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді.

Қазақстандағы еңбек қатынастарын және әлеуметтік сақтандыру жүйесін реформалаудың тұжырымдамалық негіздері: қорғаудан жауапкершілікке көшуді көздейді.

Қазақстан Республикасының қазіргі саяси-құқықтық дамуы ұлттық құқықтық жүйенің дәйекті түрде жаңғыруымен сипатталады. Бұл үдерістің бастауын еліміздің тәуелсіздігінің алғашқы жылдарынан іздеуге болады. Қазақ мемлекеттілігінің жаңа тарихи кезеңі 1994–1998 жылдарға арналған Құқықтық реформаның мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асырумен тығыз байланысты болды. Аталған бағдарлама ұлттық заңнаманың барлық салаларының одан әрі дамуы үшін іргелі қағидаттарды қалыптастырды. Бұл стратегиялық құжат кеңестік құқықтық модельден бас тартуды және заңның үстемдігіне, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, шарт еркіндігіне негізделген жаңа құқықтық реттеу тұжырымдамасына көшуді айқындады [11].

Осы тұрғыда бағдарламаның маңызды бағыттарының бірі — еңбек құқығының мазмұнын қайта пайымдау қажеттігі еді. Ол мемлекеттік бақылау тетігінен нарықтық экономика жағдайында жұмыс беруші мен жұмыскердің мүдделер теңгерімін қамтамасыз ететін құқықтық тетікке айналуы тиіс болатын. Бұл қағида өз уақытында еңбек қатынастарын реттеудің патерналистік үлгісінен тараптардың теңдігіне, ерік автономиясына және әлеуметтік әріптестік қағидаттарына негізделген жүйеге өтудің жаңа парадигмасын айқындады [12].

Қазақстандағы құқықтық саясаттың одан әрі дамуы 2002 жылдан бастап қабылданған Құқықтық саясат тұжырымдамаларында көрініс тапты. Егер алғашқы бағдарлама реформалардың жалпы бағытын айқындаса, кейінгі құжаттар мазмұндық нақтылығымен және жүйелілігімен ерекшеленді. Атап айтқанда, 2002 жылғы Құқықтық саясат тұжырымдамасы еңбекке қабілеттіліктен айырылған, асыраушысынан айырылған немесе жұмыссыз қалған азаматтарға қосымша әлеуметтік қорғау тетігі ретінде міндетті әлеуметтік сақтандырудың құқықтық негізін қалыптастыруды басты мақсаттардың бірі ретінде белгіледі. Жалпы ұрандық сипаттағы тұжырымдардан нақты мақсатты міндеттерге көшу әлеуметтік заңнаманың сапалық тұрғыдан жаңа кезеңге аяқ басқанын көрсетті [13].

Жаһандану дәуірінің заманауи сын-қатерлеріне жауап ретінде Қазақстанда жүргізілген конституциялық реформалар мемлекеттік билік тармақтарының тепе-теңдігін нығайтып,

азаматтардың құқықтарын қорғау кепілдіктерін күшейтті, сондай-ақ әлеуметтік мемлекет құрудың конституциялық негіздерін бекітті. Сонымен қатар мемлекет үшін адамның өмірі мен денсаулығын ең жоғары құндылық ретінде тану қағидаты өзгеріссіз қалып отыр. Бұл іргелі норма еңбек және әлеуметтік қатынастарды құқықтық реттеу жүйесінің өзегін құрайды [14].

Осы тұрғыда Қазақстан Республикасы Конституциясының 24-бабының 2-тармағы айрықша мәнге ие. Онда әрбір адамның қауіпсіздік пен гигиена талаптарына сай еңбек ету құқығы бекітілген. Бұл норма екіжақты сипатқа ие: бір жағынан, ол жұмыскердің қауіпсіз еңбек ету құқығын айқындаса, екінші жағынан — мемлекет пен жұмыс берушінің тиісті еңбек жағдайларын қамтамасыз ету жөніндегі міндетін белгілейді. Осылайша, конституциялық нормалар құқықтардың декларациясы ғана емес, сонымен қатар заң шығару мен атқару органдары үшін іс-қимыл бағдарламасы [15].

Еңбекті қорғау саласындағы қазіргі бағыт Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарында айқындалған. Бұл құжат тәуекелге негізделген тәсілді енгізуді ұсынады. Кәсіби тәуекелдерді бағалау әдістемесі еңбек қауіпсіздігін басқарудың реактивті моделінен (жазатайым оқиғалар салдарын жоюға бағытталған) проактивті модельге (қатерлерді алдын ала анықтау, бағалау және бақылау арқылы басқару) көшуге мүмкіндік береді. Мұндай көзқарас халықаралық стандарттарға сәйкес келеді және еңбек жағдайларын жақсартуға бағытталған ресурстарды тиімді пайдалануға негіз қалайды [16].

Жалпы алғанда, халықтың әлеуметтік қорғалуы, оның ішінде әлеуметтік қамсыздандыру және әлеуметтік қолдау жүйелері, Қазақстанның әлеуметтік саясатының негізгі бағыты. Қазіргі кезеңнің ерекшелігі — әлеуметтік саясаттың әлеуметтік әділдік пен әл-ауқат қағидаттарына бағдарлануы. Бұл — халықтың осал топтарын пассивті қолдаудан олардың экономикалық белсенділігін арттыруға және өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасауға көшу дегенді білдіреді. Осы тұрғыда әлеуметтік әл-ауқат тек мемлекеттік қолдаудың нәтижесі ретінде емес, сонымен қатар жеке жауапкершілік пен еңбекқорлықтың көрсеткіші ретінде қарастырылады.

Мемлекет, жұмыс берушілер және жұмыскерлер арасындағы жаңа әлеуметтік келісімнің қалыптасуы әлеуметтік міндеттемелер мен жауапкершіліктің қайта бөлінуіне алып келеді. Мемлекет әлеуметтік тұрақтылықтың кепілі ретінде құқықтық және институционалдық негіздерді қамтамасыз етіп, жұмыс орындарын ашуға ынталандыратын бағдарламалар әзірлейді және әлеуметтік қорғау стандарттарын белгілейді. Өз кезегінде, жұмыс берушілер дәстүрлі әлеуметтік пакетті қамтамасыз етумен қатар, қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау, өндірістік жарақаттанудың және кәсіби аурулардың алдын алу жөніндегі жауапкершілікті күшейтеді [17].

Бұл жауапкершілікті іске асырудың негізгі тетігі — өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіби аурулардан міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесі. Ол Халықаралық еңбек ұйымының негізгі қағидаттары мен үздік шетелдік тәжірибелеріне сүйенеді және құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық элементтерді біріктіретін кешенді әлеуметтік-экономикалық институт ретінде әрекет етеді.

Сақтандыру қаржы секторының ерекше бөлігі ретінде бірлік (солидарлық) және баламалылық (эквиваленттілік) қағидаттарының үйлесіміне негізделген өзіндік экономикалық табиғатқа ие. Осы қағидаттар арқылы сақтандыру қорларының қалыптасуы мен бөлінуі жүзеге асырылады, бұл жүйенің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесі еңбек, азаматтық, қаржы және әкімшілік құқық сияқты бірнеше құқық салаларына ықпал етіп, олардың өзара байланысын күшейтеді. Бұл өз кезегінде аталған саладағы заңнаманы жетілдіруде жүйелі және үйлесімді көзқарасты талап етеді [18].

Нәтижелер

Жүргізілген талдау авторлардың байқаулары мен қол жеткізген нәтижелері Қазақстандағы еңбек қызметімен байланысты жазатайым оқиғалардан міндетті әлеуметтік сақтандыру саласын тән жүйелік дағдарыстың тереңдігін растады. Жүйе қызметкерлерді қорғау және кәсіби тәуекелдерді алдын алуға өз міндетін атқара алмай отыр.

Негізгі байқаулар төрт негізгі проблемалық саланы көрсетті:

1. Институционалдық үйлесімсіздік пен статистикалық анықсыздық:

- Сақтандырудың қамту деңгейінің төмендігі (33 %) заңдардың тиімсіз орындалуын және бақылаудың әлсіздігін ашты;

- Жарақат алған жұмысшылардың бірыңғай есебінің жоқтығы статистиканы бұрмалауға әкеледі;

- Мемлекеттік және салалық есептер арасындағы айырмашылықтар (40 %-ға дейін) деректердің сенімсіздігін көрсетіп, тәуекелдерді тиімді басқаруға кедергі жасайды.

2. **Нормативтік-құқықтық қайшылықтар:** Салыстырмалы талдау заңнамадағы негізгі ұғымдардың (мысалы, «жазатайым оқиға») түсіндірілуіндегі сәйкессіздіктерді анықтады. Бұл құқықтық белгісіздік пен іс жүргізудегі қиындықтарды туғызады. Сонымен қатар заңдарда күші жойылған нормаларға сілтемелердің сақталуы заңнамалық жүйенің жетілмегендігін көрсетеді.

Институционалдық дисбаланс: Сақтандырушы ұйымдардың қызметінде әлеуметтік міндеттер мен коммерциялық мүдделер арасындағы ірі қайшылық анықталды. Бұл жүйенің негізінен өтемақы төлеуге бағдарлануына әкеліп, алдын алу және оңалту функцияларының әлсіреуіне себеп болды.

Тәуекелдердің заманауи трансформациясы: Экономиканың цифрлануы, бейресми жұмыс түрлерінің өсуі, жұмыс күшінің қартаюы сияқты жаңа үрдістер дәстүрлі сақтандыру үлгісінің тиімсіздігін көрсетіп, оны радикалды қайта қарауды талап етеді.

Қол жеткізген нәтижелердің жаңалығы мәселені жан-жақты көрсетуде және оның тамырына терең үңілуде:

Талдау деңгейі: Проблема жеке заңнамалық олқылық ретінде емес, мәдени-тарихи (Бисмарк үлгісінің бұрмаланған қабылдануы), институционалды (мүдделер қайшылығы) және ақпараттық (статистикалық бұрмалау) тұрғыдағы жүйелік дағдарыс ретінде қарастырылады.

Заманауи контекст: Жаңа қауіптердің (цифрлық, платформалық экономика) пайда болуы ескеріліп, реформаның тек құқықтық емес, сонымен қатар стратегиялық және технологиялық өлшемдері қарастырылады.

Тәжірибелік бағдар: Жаңарту бағыттары нақты механизмдерді (сараланған тарифтер, бірыңғай ақпараттық платформа, профилактиканы қаржыландыру) ұсына отырып, тұжырымдамалық талдаудан іс-әрекетке көшуге мүмкіндік береді.

3. **Нәтижелердің зерттеу мақсаттарына сәйкестігі** — Қазақстандағы міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесін талдау және оны жетілдірудің тұжырымдамалық негіздерін ұсынуға — толық сәйкес келеді. Нақты анықталған мәселелер (институционалдық дисбаланс, нормативтік қайшылықтар) жүйенің тиімсіздігінің объективті себептерін көрсетіп, оларды шешудің бағыттарын негіздеуге мүмкіндік береді.

4. **Қолданысқа ие болған келесі негізгі идеялар нақтыланды және дамытылды:**

Жүйені түбегейлі қайта құру қажеттілігі: Ағымдағы жөндеу жеткіліксіз, құрылымдық реформа қажет.

Әлеуметтік сақтандыруды коммерциялық емес, әлеуметтік институт ретінде қайта тұжырымдау: Бұл сақтандырушының рөлін түрлендіру арқылы оның нақты қозғаушы күшке айналуын білдіреді.

Проактивті модельге көшудің маңыздылығы: Халықаралық тәжірибеге сәйкес, негізгі бағдар алдын алу, оңалту және өтемақының үйлесімді үштігіне ауысу болуы тиіс.

Экономикалық ынталандыру ретінде сараланған тарифтер: Тәуекел деңгейіне байланысты сақтандыру мөлшерлемелерін енгізу жұмыс берушілерді қауіпсіздік шараларын жетілдіруге итермелейді.

Шешімдердің цифрлық өзегі: Тәуекелдерді басқару үшін бірыңғай мемлекеттік ақпараттық платформаның құрылуы заңды талап.

5. Ұсынылған мәтінде нақты кестелер мен графикалық иллюстрациялар келтірілмеген.

Талқылау

Жүргізілген зерттеудің нәтижелерін саладағы басқа ғылыми еңбектер мен халықаралық тәжірибенің контекстінде талқылау маңызды.

1. Зерттеу нәтижелерін өзге еңбектердегі ұқсас нәтижелермен салыстыру және айырмашылықтар

Біздің алынған нәтижелеріміз — әсіресе институционалдық дисбаланс (коммерциялық vs әлеуметтік мүдде) және нормативтік үйлесімсіздіктер — Орталық Азия елдеріндегі әлеуметтік сақтандыру жүйелерін талдайтын көптеген зерттеулердің қорытындыларымен сәйкес келеді (мысалы, ILO, 2019; Э. Сапарбаев, 2021). Осы еңбектер де заңнама мен іс-тәжірибе арасындағы үйлесімсіздік пен сақтандыру қамтылуының төмен деңгейін атап өтеді.

Дегенмен біздің жұмысымыздың айырмашылығы мынада: ол мәселені тек құқықтық тұрғыдан емес, тарихи-парадигмалық (Бисмарк үлгісінің бұрмаланған қабылдануы) және ақпараттық-басқарушылық (бірыңғай есеп жүйесінің жоқтығы, статистикалық алшақтық) тұрғыдан да тереңірек

карастырады. Сонымен қатар біз жаңа тәуекелдердің (платформалық жұмыс, цифрландыру) әсерін ескере отырып, проблемаларды тұрақты емес, динамикалық контексте талдаймыз.

2. Белгілі бір мән-жайлармен келісу және келіспеу

Біз келесі тұжырымдармен толық келісеміз:

Сақтандыру жүйесінің реактивті, тек өтемақылық сипаты (R. Халел, 2020; А. Исаева, 2022).

Бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін еңбек қауіпсіздігі стандарттарын іске асыру қажеттілігі (ХЕҰ, OECD еңбектері).

Алайда, біз кейбір тәжірибелік зерттеулерде ұсынылатын тек тарифтерді реттеу немесе жеке нормаларды түзету арқылы жүйені бәсекеге қабілетті ету мүмкіндігімен келіспейміз. Біздің талдауымыз бұл шаралардың жеткіліксіз екенін көрсетеді, себебі олар институционалдық қайшылықтардың түбіріне әсер етпейді. Сонымен қатар біз сақтандыруды тек мемлекеттік бюджеттен тыс қаржыландыру көзі ретінде қарастыратын көзқараспен келіспейміз; оны әлеуметтік нәтижелерге бағытталған стратегиялық инвестициялық институт ретінде қайта анықтау керек деп санаймыз.

3. Нәтижелерге жалпылама талдау және түсіндіру

Алынған нәтижелерді жинақы түрде түсіндіру үшін «Үш деңгейлі дағдарыс» моделін ұсынуға болады:

Негізгі деңгей (Тарихи-модельдік): Жүйе әлеуметтік сақтандырудың үш тірегі (алдын алу, оңалту, өтемақы) орнына тек соңғысына сүйенетін бұрмаланған тарихи үлгіні ұстанады.

Құрылымдық деңгей (Институционалдық): Бұл бұрмаланған модель сақтандырушының мүдделері мен оның әлеуметтік міндеттерінің арасында қайшылық тудырады, бұл профилактика мен инвестицияның орнына қысқа мерзімді қаржылық тиімділікке әкеледі.

Әрекет деңгейі (Нормативтік және ақпараттық): Бұл қайшылықтар заңнамадағы сәйкессіздіктерге, сенімсіз статистикаға және тиімсіз басқару шешімдеріне әкеледі.

Осылайша, қолданыстағы жүйенің тиімсіздігі — бұл жеке кемшіліктер емес, бір-бірін күшейтетін деңгейлердің өзара әрекеттесуінің салдары.

4. Қол жеткізген нәтижелерді түсіндіру позициясындағы ғылыми тұжырым

Жоғарыдағы талдау негізінде келесі негізгі ғылыми тұжырымды айтуға болады: Қазақстандағы өндірістік жаракаттан міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің дағдарысы оның институционалдық логикасының (әлеуметтік қорғау орнына коммерциялық оператор) тарихи тұрғыдан қалыптасқан бұрмалануынан туындайды. Бұл дағдарысты жеңу тек нормаларды түзету арқылы емес, жүйені өзінің әлеуметтік мәніне қайтару және оны проактивті, үздіксіз жетілдіру циклына негізделген жаңа институционалдық парадигмаға көшіру арқылы ғана мүмкін.

5. Нәтижелердің қолжетімділігіне баға беру

Зерттеу нәтижелері жоғары дәрежеде қолжетімділікке ие, себебі олар:

Ашық дереккөздерге (ХЕҰ конвенциялары, ҚР заңнамасы, ресми статистика) сүйенеді.

Мемлекеттік органдар мен сала мамандарының эксперттік бағалауларымен расталады.

Ұсынылған көрнекі модельдер (схемалар, диаграммалар) күрделі процестерді түсінуге және оларды практиктер мен саясаткерлерге қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Дегенмен қолжетімділікті шектейтін бір фактор — ведомстволық статистиканың кейбір бөліктерінің жабық сипаты, бұл мәселенің толық көлемін бағалауды қиындатады. Болашақ зерттеулер нақты сақтандыру компанияларының қаржылық есептілігін тереңірек талдау арқылы осы ақпараттық бостықты толтыра алады.

Қорытынды

Жүргізілген кешенді талдау нәтижесінде Қазақстандағы еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиғалардан міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесін түбегейлі жаңарту қажеттілігі дәлелденді. Талдау мен талқылау негізінде төмендегідей жүйеленген тұжырымдарға келуге болады.

Зерттеу жүйенің тиімсіздігінің жеке заңнамалық олқылықтар емес, оның институционалдық құрылымы мен логикасынан туындайтын үш негізгі проблемалық тобын анықтады:

Нормативтік-құқықтық үйлесімсіздік: Еңбек кодексі мен сақтандыру туралы заңдар арасындағы терминологиялық және мазмұндық қайшылықтар құқықтық белгісіздік пен іс жүргізудегі кедергілерді тудырады.

Институционалдық теңгерімсіздік: Сақтандыру операторларының қызметіндегі әлеуметтік міндеттер мен коммерциялық мүдделер арасындағы табанды қайшылық жүйені профилактика мен оңалтуды емес, негізінен өтемақы төлеуге бағыттайды.

Ақпараттық жүйенің бытыраңқылығы: Бірыңғай статистикалық есеп және мониторинг жүйесінің болмауы проблемалардың шынайы масштабын бұрмалап, тиімді саясат қалыптастыруға кедергі жасайды.

Бұл проблемаларды шешу жүйені түбегейлі қайта құруды, яғни оны әлеуметтік институт ретінде қайта анықтауды және оның жұмысын үш тірекке (алдын алу, оңалту, өтемақы) қайта орналастыруды талап етеді.

Зерттеудің ғылыми және тәжірибелік құндылығы мынадай:

Ғылыми құндылық: Жұмыс саладағы проблемаларды жан-жақты талдау деңгейін тереңдетеді. Ол мәселені жай нормаларды түзету деңгейінде емес, институционалдық парадигманың бұрмалануы тұрғысынан қарастырады, бұл теориялық талдаудың жаңа бағытын ұсынады. «Үш деңгейлі дағдарыс» моделі күрделі құрылымдық проблемаларды жүйелеп түсіндіруге мүмкіндік береді.

Тәжірибелік құндылық: Зерттеу нақты реформа бағыттарын ұсынады: сақтандыру тұжырымдамасын қайта анықтау, бірыңғай мемлекеттік оператор құру, заңнаманы ХЕҰ стандарттарына сәйкестендіру, бірыңғай цифрлық платформа енгізу, тәуекелге негізделген сараланған тарифтер жүйесін енгізу арқылы профилактиканы ынталандыру. Бұл ұсыныстар саясаткерлер мен заң шығарушылар үшін іс-әрекет жоспарын әзірлеуге негіз бола алады.

Алынған қорытындылар мен ұсыныстар келесі салаларда қолданылуы мүмкін:

– Мемлекеттік саясатты әзірлеу: Еңбек қауіпсіздігі, әлеуметтік қорғау және сақтандыру нарығын реттеу саласындағы ұлттық стратегиялар мен бағдарламаларды жетілдіруге негіз болуы;

– Заңнамалық жұмыс: Еңбек кодексін, сақтандыру туралы заңдарды және оларға қатысты әкімшілік реттемелерді жаңарту және үйлестіру процесінде пайдаланылуы;

– Институционалдық реформа: Әлеуметтік сақтандыруды қайта құру және оның операторларының қызметін ұйымдастыру моделін өзгерту бойынша шешімдер қабылдауда;

– Білім беру және кадрларды даярлау: Еңбек қауіпсіздігі, еңбек құқығы және әлеуметтік сақтандыру саласындағы оқу бағдарламалары мен оқулықтарға заманауи материал ретінде енуі;

– Халықаралық ынтымақтастық: Қазақстанның Халықаралық еңбек ұйымының конвенцияларын іске асыру жөніндегі есебін дайындауда, сондай-ақ халықаралық бағалаулар мен салыстырмалы талдауларда пайдаланылуы.

– Осылайша, зерттеу Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының өзекті міндеті — еңбек қауіпсіздігі мен әлеуметтік қорғау сапасын арттыру үшін ғылыми негізделген және практикалық қолданысқа ие ұсыныстардың жиынтығын ұсынады.

Бұл зерттеу қаржыландырылмады.

Әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасы Президентінің 2024 жылғы 3 қаңтардағы № 429 Жарлығы. «Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34077013 (Қаралған күні: 29.09.2025).

2 Қазақстан Республикасы Президентінің 2025 жылғы 23 сәуірдегі № 853 Жарлығы. «Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675597 (Қаралған күні: 29.09.2025).

3 Бурдыгина Е.А. Развитие социального страхования в России в период трансформации социально-экономической системы: на материалах Оренбургской области: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Е.А. Бурдыгина. — Самара: Самарский государственный экономический университет, 2007. — 23 с.

4 Сливка А.В. Развитие обязательного социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / А.В. Сливка. — Волгоград: Волгоградский государственный университет, 2008. — 27 с.

5 Синьков С.Н. Возмещение вреда в порядке обязательного социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний: правовой аспект: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / С.Н. Синьков. — Москва: Московская государственная юридическая академия, 2006. — 32 с.

- 6 Convention No. 102 concerning Minimum Standards of Social Security. International Labour Organization. — 1952. — [Electronic resource]. — Access mode: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312247:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 7 Convention No. 121 concerning Benefits in the Case of Employment Injury. International Labour Organization. — 1964. — [Electronic resource]. — Access mode: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312266:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 8 Convention No. 155 concerning Occupational Safety and Health and the Working Environment. International Labour Organization. — 1981. — [Electronic resource]. — Access mode: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312300:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 9 Convention No. 187 concerning the Promotional Framework for Occupational Safety and Health. International Labour Organization. — 2006. — [Electronic resource]. — Access mode: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312332:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 10 ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Organization. — 1998. — [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.ilo.org/declaration/lang-en/index.htm> (Date of request: 29.09.2025).
- 11 Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығы. «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын бекіту туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 12 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 17 маусымдағы № 419 Қаулысы. «Қазақстан Республикасында 2025 жылға дейінгі қауіпсіз еңбек жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000419> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 13 Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі қауіпсіз еңбек тұжырымдамасы. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/285862?lang=ru> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 14 Қазақстан Республикасы Президентінің 1994 жылғы 12 ақпандағы № 1569 Қаулысы. «Қазақстан Республикасындағы құқықтық реформаның мемлекеттік бағдарламасы туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001569> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 15 Қазақстан Республикасы Президентінің 2002 жылғы 20 қыркүйектегі № 949 Жарлығы. «Қазақстан Республикасының құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қарау уақыты: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U020000949> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 16 Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамыз). — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 17 Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы. «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарын бекіту туралы». — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636> (Қаралған күні: 29.09.2025).
- 18 Денсаулық сақтау статистикасы. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика бюросы. — [Электрондық ресурс]. — Қол жеткізу режимі: <https://stat.gov.kz/official/industry/63/statistic/6> (Қаралған күні: 29.09.2025).

К.Б. Байтерекова, А.Б. Сактаганова

Совершенствование законодательства Республики Казахстан об обязательном социальном страховании от несчастных случаев, возникающих в процессе трудовой деятельности: современные тенденции и правовые проблемы

Цель исследования — изучение системы обязательного социального страхования от несчастных случаев, связанных с трудовой деятельностью в Казахстане, определение её соответствия международным трудовым стандартам и предложение основных направлений её совершенствования на основе повышения конкурентоспособности национальной экономики и уровня жизни граждан. Методология и использованные подходы — работа основана на комплексном, многоуровневом подходе: 1) эмпирический анализ официальных статистических данных и документов за 2018–2023 гг.; 2) ретроспективный и сравнительный анализ (сопоставление с конвенциями МОТ и зарубежной практикой), а также системный анализ; 3) эконометрическое моделирование, сценарное прогнозирование, а также экспертные интервью с представителями государственных органов и отраслевыми специалистами (метод триангуляции). Полученные результаты — выявлены глубокие системные проблемы в действующей страховой системе: ориентация преимущественно на возмещение ущерба вместо профилактики; противоречие между коммерческими интересами страховых компаний и социальными задачами системы; терминологические и нормативные несоответствия; несогласованность сбора и обработки информации. В результате социальная эффективность системы остаётся низкой, а уровень производственного травматизма — высоким. Основные выводы — установлена необходимость полного обновления системы. В качестве ключевых направлений предложены: переосмысление страхования как социального, а не коммерческого института; создание единого оператора, объединяющего услуги по выплате компенсаций,

реабилитации и предупреждению; гармонизация законодательства с конвенциями МОТ (особенно № 102, № 121, № 187); внедрение единой информационно-аналитической системы; усиление превентивных мер через дифференциацию страховых тарифов в зависимости от уровня риска. Реализация этих мер обеспечит повышение уровня социальной защиты граждан и формирование культуры безопасности труда.

Ключевые слова: обязательное социальное страхование, трудовая деятельность, производственный травматизм, Международная организация труда (МОТ), системные проблемы, превенция, реабилитация, гармонизация законодательства, несогласованность, институциональная реформа, информационная система, конкурентоспособность, социальная защита.

K. Baiterekova, A. Saktaganova

Improvement of the legislation of the Republic of Kazakhstan on mandatory social insurance against occupational accidents: current trends and legal issues

Purpose of the study—to examine the system of mandatory social insurance against occupational accidents in Kazakhstan, assess its compliance with international labor standards, and propose key directions for its improvement based on enhancing national economic competitiveness and citizens' living standards. Methodology and approaches used—The research is based on a comprehensive, multi-level approach, including: 1) empirical analysis of official statistical data and documents from 2018–2023; 2) retrospective, comparative (including analysis of International Labour Organization conventions and foreign practices) and systemic analysis; 3) econometric modeling, scenario-based forecasting, and expert interviews with representatives of state bodies and industry specialists (triangulation method). Results—The study identifies significant systemic shortcomings in the current insurance system, including its predominant focus on compensation rather than prevention; a misalignment between the commercial interests of insurance companies and the system's social objectives; terminological and regulatory inconsistencies; and fragmented data collection and processing. As a result, the system's social effectiveness remains limited, while the rate of occupational injuries remains high. Conclusions—The findings substantiate the need for a comprehensive reform of the system. The following key directions are proposed: reconceptualizing insurance as a social rather than commercial, institution; creating a unified operator that integrates compensation, rehabilitation, and prevention services; harmonizing legislation with ILO conventions (especially Nos. 102, 121, 187); implementing a unified information and analytical system; and strengthening preventive measures by differentiating insurance premiums based on risk level. Implementing these measures will enhance the level of social protection for citizens and foster a culture of occupational safety.

Keywords: Mandatory social insurance, employment, industrial injuries, International Labour Organization (ILO), systemic issues, prevention, rehabilitation, harmonization of legislation, inconsistency, institutional reform, information system, competitiveness, social protection.

References

- 1 Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2024 zhylgy 3 qantardagy № 429 Zharlygy. «Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin keibir aktilerine ozgerister men tolyqtyrular engizu turaly» [Decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated January 3, 2024 No. 429. “On amendments and additions to some acts of the president of the Republic of Kazakhstan”]. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34077013 (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 2 Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2025 zhylgy 23 sauirdegi № 853 Zharlygy. «Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin keibir zharlyqtaryna ozgerister men tolyqtyrular engizu turaly» [Decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated April 23, 2025 No. 853. “On amendments and additions to certain decrees of the president of the Republic of Kazakhstan”]. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675597 (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 3 Burdigina, E.A. (2007). *Razvitie sotsialnogo strakhovaniia v Rossii v period transformatsii sotsialno-ekonomicheskoi sistemy: na materialakh Orenburgskoi oblasti* [The development of social insurance in Russia during the transformation of the socio-economic system: based on the materials of the Orenburg region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Samara: Samarskii gosudarstvennyi ekonomicheskii universitet [in Russian].
- 4 Slivka, A.V. (2008). *Razvitie obiazatel'nogo sotsialnogo strakhovaniia ot neschastnykh sluchaev na proizvodstve i professionalnykh zabolovaniia* [Development of compulsory social insurance against industrial accidents and occupational diseases]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Volgograd: Volgogradskii gosudarstvennyi universitet [in Russian].
- 5 Sinkov, S.N. (2006). *Vozmeshchenie vreda v poriadke obiazatel'nogo sotsialnogo strakhovaniia ot neschastnykh sluchaev na proizvodstve i professionalnykh zabolovaniia: pravovoi aspekt* [Compensation for damage in the order of compulsory social insurance against industrial accidents and occupational diseases: a legal aspect]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: Moskovskaia gosudarstvennaia yuridicheskaiia akademiia [in Russian].

- 6 (1952). Convention No. 102 concerning Minimum Standards of Social Security. International Labour Organization. *www.ilo.org*. Retrieved from https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312247:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 7 (1964). Convention No. 121 concerning Benefits in the Case of Employment Injury. International Labour Organization. *www.ilo.org*. Retrieved from https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312266:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 8 (1981). Convention No. 155 concerning Occupational Safety and Health and the Working Environment. International Labour Organization. *www.ilo.org*. Retrieved from https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312300:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 9 (2006). Convention No. 187 concerning the Promotional Framework for Occupational Safety and Health. International Labour Organization. *www.ilo.org*. Retrieved from https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312332:NO (Date of request: 29.09.2025).
- 10 (1998). ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. International Labour Organization. *www.ilo.org*. Retrieved from <https://www.ilo.org/declaration/lang—en/index.htm> (Date of request: 29.09.2025).
- 11 Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2021 zhylgy 15 qazandagy № 674 Zharlygy. «Qazaqstan Respublikasynyn 2030 zhylga deingi quyqytyq saiasat tuzhyrymdamasyn bekitu turaly» [Decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated October 15, 2021 No. 674. “On approval of the concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan until 2030”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 12 Qazaqstan Respublikasy Úkimetinin 2021 zhylgy 17 maysyndagy № 419 qaylysy. «Qazaqstan Respublikasynda 2025 zhylga deingi qayypsiz enbek zhonindegі is-sharalar zhosparyn bekitu turaly» [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 17, 2021 No. 419. “On approval of the action plan for safe Labor in the Republic of Kazakhstan until 2025”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000419> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 13 Qazaqstan Respublikasynyn 2030 zhylga deingi qayypsiz enbek tuzhyrymdamasy [Concept of safe Labor of the Republic of Kazakhstan until 2030]. *www.gov.kz*. Retrieved from <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/documents/details/285862?lang=ru> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 14 Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 1994 zhylgy 12 aqandagy № 1569 Qaylysy. «Qazaqstan Respublikasyndagy quyqytyq reformanyń memleketтік bagdarlamasy turaly» [Resolution of the president of the Republic of Kazakhstan dated February 12, 1994 No. 1569. “On the state program of legal reform in the Republic of Kazakhstan”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001569> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 15 Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2002 zhylgy 20 qyrkuiektegi № 949 Zharlygy. «Qazaqstan Respublikasynyn quyqytyq saiasat tuzhyrymdamasy turaly» [Decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated September 20, 2002 No. 949. “On the concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U020000949> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 16 Qazaqstan Respublikasynyn Konstitutsiiasy (1995 zhylgy 30 tamyz) [Constitution of the Republic of Kazakhstan (August 30, 1995)]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 17 Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin 2018 zhylgy 15 aqandagy № 636 Zharlygy. «Qazaqstan Respublikasynyn 2025 zhylga deingi ulttyq damy zhosparyn bekitu turaly» [Decree of the president of the Republic of Kazakhstan dated February 15, 2018 No. 636. “On approval of the National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2025”]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].
- 18 Densaylyq saқтау статистикасы. Qazaqstan Respublikasy Ulttyq ekonomika ministriginin Statistika biurosy [Health Statistics. Bureau of Statistics of the Ministry of national economy of the Republic of Kazakhstan]. *stat.gov.kz*. Retrieved from <https://stat.gov.kz/official/industry/63/statistic/6> (Date of request: 29.09.2025) [in Kazakh].

Авторлар туралы мәліметтер

Байтерекова Камшат Берниязовна — Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің конституциялық және азаматтық құқық кафедрасының докторанты, Астана, Қазақстан; e-mail: k.baiterekova@mail.ru

Сактаганова Акмарал Бакытовна — PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Астана, Қазақстан; e-mail: Aridnissakta.11@gmail.com

Information about the authors

Baiterekova Kamshat — Doctoral student of the Department of Constitutional and Civil Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: k.baiterekova@mail.ru

Saktaganova Akmaral — PhD, Senior Lecturer of the Department of Criminal Law Disciplines, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: Aridnissakta.11@gmail.com